

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наливайко Д.С., Шахова К. О. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму: Підручник. – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2001.-416 с
2. Ніколенко О. М. Романтизм у поезії. Г. Гейне, Дж. Г. Байрон, А.Міцкевич, Г.Лонгфелло: Посібник для вчителя. – Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. - 176 с: іл. –(Скарбниця словесника).
3. Д. С Наливайко Поема «Мазепа» в контексті творчості Байрона і європейського романтизму// Всесвітня література і культура в навчальних закладах України. – 2006. - №6. – С. 14-21.

Панчук В.

Науковий керівник – Скуратко Т.М.

СТАНОВЛЕННЯ ЛІТОПИСНОГО ЖАНРУ В СИСТЕМІ ОРИГІНАЛЬНОГО ПИСЬМЕНСТВА

Літописання виникає на зорі нашої писемної творчості. Йому судилося стати в ідейно-політичному відношенні панівним явищем в українській літературі давнього часу. Виникнення літописної справи в Київській Русі є кращим показником висоти культурного рівня, досягнутого нею за невеликий проміжок часу, який прийшов відтоді, відколи народно-поетична культура почала збагачуватися культурою книжною.

У Київській Русі літопис був основним джерелом відомостей про минуле рідної землі. Не дивно, що він, вийшовши з монастирської келії, де писався, дуже швидко ставав важливим історико-політичним документом, яким користувалися для довідок, для вирішення того чи іншого суперечливого питання тодішньої дійсності.

Сьогодні літературознавці дають таке визначення цього жанру: «Літопис – найдавніший вид історико-мемуарної прози, що являв собою розташовані в хронологічному порядку коротенькі замітки й докладні оповідання про історичні події» [2, 197].

Літописи Київської Русі є одним з найпримітніших історико-культурних явищ середньовіччя. На відміну від хронік більшості країн Європи, написаних латиною, вони викладені рідною мовою, якщо й не цілком ідентичною розмовній народній, то дуже близькою до неї. Саме цим і зумовлена надзвичайна популярність літописного жанру на Русі. Літописи були надбанням не лише давньоруської книжної еліти, а й широкого загалу грамотного населення. Вони читалися й переписувалися впродовж кількох століть, завдяки чому дійшли до нашого часу.

Традиція літописання склалася в Києві у X ст., але згодом поширилася практично на всі райони Русі. Літописи писалися в Новгороді, Переяславі, на Волині, у Галичі, у Володимирі на Клязьмі, в інших удільних князівствах, їхніми авторами були ченці, ігумени придворних монастирів, представники князівської адміністрації і навіть князі. Практично усі літописи в своїй основі мають спільний київський літописний звід, відомий під назвою «Повість минулих літ», де широко подані загальноруські історичні явища і події. Близько середини XII ст. відбувається розгалуження єдиного літописного стовбура на ряд хронік, головним змістом яких стає місцева історія.

І все ж літописання різних центрів Русі часів феодальної роздрібненості, незважаючи на відмінності у складі повідомлень і конкретній ідейній спрямованості, успадкувало від попереднього періоду загальноруські традиції, притаманні «Повісті минулих літ». В обласному літописанні, зокрема, набула розвитку головна ідея «Повісті», яку Б. Д. Греков визначив як гордість за своє минуле, занепокоєність майбутнім і заклик до захисту цілісності батьківщини [1, 66].

Поступово окремі хронікальні записи, повісті, сказання, повчання об'єднувалися в літописні зводи – своєрідні історичні хрестоматії. Вони мали різних авторів, неоднакові стиль викладу і характер інформації, але завжди несли на собі відбиток їхніх упорядників.

Перш ніж простежити, як, коли, на якій основі в давній українській літературі з'явився літопис як літературний жанр, варто зупинитися на основних закономірностях, властивих середньовічній літературі загалом. З'ясувати особливості літопису як одного з найважливіших жанрів середньовічної писемності східних слов'ян.

У середні віки на всі форми суспільної свідомості впливала релігія – спочатку поганство, а потім – християнство. Тому середньовічні східно-слов'янські літератури, як і ніші літератури цього періоду, мають релігійне забарвлення.

Водночас було б неправильно думати, що книжні пам'ятки середньовіччя суцільно релігійні. Міра релігійності неоднакова для різних типів писемності. Історична література (літописи, хроніки, хронографи) мала завжди більш світський характер, ніж, наприклад, агіографія. Це зумовлювалося вибором об'єкта для розповіді (світська особа – князь, воєвода, дружинник і «святий» – подвижник, аскет). У кожного з них була своя «сфера діяльності», зумовлена приналежністю героя та автора до «мирян» чи до служителів церкви. Істотним було практичне застосування писемних пам'яток; літописи використовувались у княжому побуті; життя в богослужінні, в учительному читанні.

Східнослов'янська писемність опиралась не тільки на релігію, але й на перекладну літературу. На початковій стадії формування література Давньої Русі відчувала вплив Візантії, що було дальшим розвитком вікових зв'язків слов'ян з північно-чорноморською грецькою культурою.

Та було б зовсім невірно думати, що саме перекладна література була єдиною і головною школою літературної майстерності для давньоруських письменників. Величезний вплив зробили на них багаті традиції слов'янського епосу.

Тісний зв'язок з фольклором характерний і для літописів. У них в основному знайшов своє

відображення історичний епос, в якому поганська мораль старих історичних переказів (про Кия, Щека, Хорива і сестру їхню Либідь, про смерть віщого Олега) поступово замінюється феодальною мораллю, але із збереженням поганської символіки. В історичному епосі, який поступово звільняється від тісних зв'язків з культом, зміцнюється і поглиблюється ідейний і художній момент. Одним із проявів цього процесу є часте звертання літописців до фольклору як до ідейної основи, джерела фактів і художніх деталей.

Особливо активно використовували фольклорний матеріал літописці, розповідаючи про дохристиянський період життя своїх героїв: усна творчість зберегла про це цікаві, колоритні, взяті з життя, розповіді. Окремі жанри усної поезії автори літописів використовували з метою вираження почуттів персонажів.

Літописи – це не твори одного автора, а колективна праця, створювана протягом віків. Їх продовжували і видозмінювали представники різних суспільних угруповань в залежності від зміни історичних обставин. Роль кожного окремого жанру, що входив до складу літопису, неодноразово змінювалась, і сам «ансамблевий» тип літопису теж зазнавав змін.

Історія найдавнішого літописання в деякій мірі гіпотетична. Вона привертала до себе увагу не одного покоління вчених. Але найбільш прийнятою і авторитетною вважається гіпотеза академіка О.О. Шахматова, на яку опираються у своїх дослідженнях більшість пам'яток домонгольської Русі літературознавці та історики [6, 111].

За одноставним визначенням дослідників, «Повість минулих літ» є монументальним історико-публіцистичним твором, цілісною історією Давньої Русі й водночас письменства, яка відобразила становлення давньоруської держави, її політичний і культурний розквіт, а також початок процесу феодального дроблення.

Безпосереднім продовженням «Повісті минулих літ» стали Київський (доведений до 1200 р.) та Галицько-Волинський (доведений до 1292 р.) літописи, які також збереглися у пізніших списках, зокрема в Іпатіївському.

Київський літопис охоплює події, що відбувалися переважно в південній Русі від 1111 і до 1200 рр., тобто в період гострої міжкнязівської боротьби за «отчий стіл» між нащадками Володимира Мономаха й Олега Святославовича (Гореславича) та проти войовничого половецького Степу.

Значна частина оповідного матеріалу Київського літопису і особливо «Повісті минулих літ» відрізняється всіма ознаками поетичного викладу, який веде своє походження від фольклору. Цей матеріал виник в значній мірі незалежно від літопису і був використаний уже в готовому вигляді. При цьому він був спеціально оброблений рукою редакторів літописних зведень. Але окремо від літописної компіляції він до нас не дійшов. Цим обумовлюється велика цінність літопису з точки зору історико-літературної розповіді про більш давні часи. Інколи автор вказував на джерело, з якого він почерпнув ці відомості, наприклад, розповідь на перших сторінках «Повісті минулих літ» прямо супроводиться посиланням: «І лаголеть Георгий в летописании».

Отже, беручи до уваги, що літопис є компіляцією, яка ввібрала в себе велику кількість окремих повістей і сказань, не тільки усних, а й письмових, які раніше існували окремо, незалежно від літопису, – кількість таких джерел дуже значна. До них належить, крім фольклорного матеріалу, і воїнські повісті, і монастирські сказання на взірць сказання про початок Печерського монастиря, і житійної розповіді, як, наприклад, повість про вбивство Бориса і Гліба, і легендарні сказання про Ярославських волхвів, і поучення, як поученіє Феодосія, і розповіді про міжкнязівські відносини, як, наприклад, надзвичайно художня і драматична розповідь священика Василя про осліплення Василька Тербовлянського і т.д.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грушевський М. Історія української літератури: У 6 томах. – 9 кн. – К., 1993-1995. – Т. 2. – 231 с.
2. Лесин В.М., Пулинець О.С. Словник літературознавчих термінів. – К., 1965.
3. Лихачов Д.С. История русской литературы X – ХУІІ веков. – М., 1980.
4. Мишанич О. Повість врем'яних літ: Роздуми над книгою // Дніпро. – 1991. – №10. – С. 184-186.
5. Шайкин А.А. Поэтика начал и концовок в „Повести временных лет» // Русская литература. – 2002. – №4. – С. 13-31.
6. Шахматов А.А. Разыскания о древнейших русских летописных сводах. – Спб., 1908.

Матушів Т.

Науковий керівник – Скуратко Т.М.

ХУДОЖНІЙ ХРОНОТОП ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО ЛІТОПИСУ

Українське літописання – це унікальне, самобутнє явище нашої культури, літератури, історії. Проіснувавши майже вісім століть, воно засвідчило високий рівень розвитку нашої літератури, сприяло виробленню наукової моделі вітчизняної історії, стало першоджерелом відомостей про тисячі й тисячі подій, людей. Але літописи не тільки цінні джерела історичних фактів, але й унікальні літературні пам'ятки.

Галицько-Волинський літопис завершує собою тріаду визначних найдавніших літературних пам'яток, що їх прийнято об'єднувати у «Літопис Руський». Виникнення його пов'язане з занепадом наприкінці ХІІ ст. Київської держави і перебранням функцій культурного центру Галицьким князівством, а згодом Галицько-Волинською державою. Поява цієї пам'ятки засвідчила, що жанр літописання поширився за межі Києва. Твір постає справжнім зразком християнської культури і з цього погляду є перехідним етапом від літописання ХІ-ХІІІ ст. до літописання доби козаччини.

Невідомі автори Галицько-Волинського літопису (можливо, дружинники) були ідейними виразниками інтересів